

Den store Votering om den politiske Stilling udadtil i Efteraaret 1718.

Af

Edvard Holm.

Da der for nogen Tid siden i Rigsarkivets første Afdeling efter min Anmodning blev søgt efter et Par Aktstykker, som jeg behøvede til Oplysning om et Punkt i Frederik V's udenrigske Historie, bleve de fundne i en ikke endnu indregistreret Pakke, der tillige indeholdt adskillige andre Akter af Interesse, som ingen tidligere havde benyttet. Deriblandt var ogsaa, som Arkivassistent Laursen gjorde mig opmærksom paa, en Del Betænkninger, som jeg forgjæves havde spurgt efter, da jeg for c. 13 Aar siden skrev mine i Historisk Tidsskrifts 5te Rækkes tredje Bind optagne Studier til den store nordiske Krigs Historie, nemlig den Række Udtalelser, som Frederik IV i September 1718 afkrævede en Del højt staaende Embedsmænd og Diplomater for at faa Raad om, hvilken Politik han paa dette Tidspunkt helst skulde følge. Ingen kunde dengang skaffe mig dem, og jeg maatte nøjes med tre af dem, af hvilke den ene, af U. A. Holstein-Holsteinborg, allerede i Forvejen var trykt, den anden, af Etatsraad Neue, fandtes paa Kongens Bibliothek, medens den tredje, hvorpaa der med Blyant var paategnet, at den var af

Kristian Lente, laa i Konzept i Samlingen Danske Kongers Historie i Gehejmearkivet. Jeg udtalte i min ovennævnte Afhandling (S. 623) min Beklagelse over ikke at kunne have flere af disse Betaenkninger til min Raadighed. Saameget glædeligere har det været for mig, at omtrent det hele Materiale, der her har Betydning, nu er kommet for Dagen.

Først blot et Par Ord om den politiske Stilling paa det Tidspunkt, hvorom her er Tale. Efter 1716 var der indtraadt et fuldstændigt Brud imellem to af de vigtigste af Karl XII's Fjender, Czar Peter og Kong Georg I af England-Hannover, og medens derfor den samlede Kamp imod Sverige var gaaet i Staa, viste begge disse Fyrster sig villige til at slutte Særfred med Karl XII, naar de kunde opnaa de Fredsvilkaar, de ønskede. Dette Forhold blev for Czar Peters Vedkommende bekjendt over hele Europa, da han den 23. Maj 1718 lod aabne Underhandlinger med Sverige paa den lille Ø Lofø i Ålandsøernes Gruppe. Naturligvis maatte Stillingen under slige Forhold blive i høj Grad betænkelig for Frederik IV. Han saa sig truet med, at Czaren og Karl XII kunde blive enige, og samtidig fik han fra sin Afsending i London, Söhlenthal, Indberetning om, at, hvis Sverige vilde afstaa Georg I Bremen og Verden, var denne rede til at slutte Fred, og at den engelske Konge slet ikke vilde træffe Aftaler med ham selv, førend han saa, om hans Underhandling med Sverige lykkedes. Men medens Forhandlingen paa Ålandsøerne vedblev at staa som en truende Sky mod Øst, begyndte Georg I dog i Sommeren 1718 atter at nærme sig til Danmark-Norge, og han stræbte tydelig at drive Kong Frederik frem til et Brud med Rusland. Den Tanke maatte altsaa alvorlig paa-

tvinge sig Frederik IV, om han skulde følge denne Opfordring, eller om han endnu kunde tænke sig en Samvirken med Rusland og med det dette nær staaende Preussen. Men inden han traf sit Valg, ønskede han at faa Raad af kyndige Mænd og helst af saa mange som muligt. Ved Skrivelse af 12. September 1718 afæskede han derfor følgende 28 Mænd deres Skjøn, nemlig Generaladmiral U. Kr. Gyldenløve, Statholder Karl Ahlefeldt, Grev Kr. D. Reventlow, Grev U. A. Holstein-Holsteinborg, Grev Danneskjold-Laurvig, Grev Schack, Gehejmerraad O. Krabbe, General Scholten, Gehejmerraad Wibe, General Dewitz, Gehejmerraaderne H. H. Ahlefeldt, Kr. Sehestedt, J. G. Holstein, Th. B. Jessen, Kr. Lente, Wulf Blome, Kristoffer Blome, Schøller, Lerche, Ivar Rosenkrantz, Fr. Rantzau, Overlanddrost Kr. Th. Sehestedt, Kammerherre Baron Kr. Rantzau, Kammerherre H. A. Ahlefeldt, Kammerherre, Admiral Gabel, Konferensraad J. Worm, Etatsraad J. Newe og Etatsraad Weise. Hertil føjedes den 15. September Ordre om det samme til Statsafsendingerne Westphalen (i Petersborg), Meyer (i Berlin), Söhlenthal (i London), Weyberg (i Wien) og Wernicke (i Paris), og den 22. afkrævede Kongen ogsaa Grev Cay Burckardt Ahlefeldt en Udtalelse. Alle disse Mænd fremsatte deres Mening skriftlig hver for sig.

Det er denne Samling Betænkninger, som nu er kommen for en Dag i Rigsarkivet, der fattes kun Schøllers, Lerches og Newes, og Tallet bliver altsaa 31; men hertil kommer en af Grev Callenberg, som slet ikke var bleven anmodet om at ytre sig, men dog faldt paa ogsaa at give sit Bidrag med og paafaldende nok ikke blev afvist.

Foruden de 32, som saaledes haves i Rigsarkivet, maa endnu mærkes, at Newes er paa Kongens Bibliothek,

Ny kgl. Saaling 685 c. i Folio. Vi mangle altsaa kun Schøllers og Lerches, et Savn, der næppe har stort at sige. Men det viser sig tillige, at det har været med Urette, at den Konzept til en af disse Betænkninger, der har hørt til Samlingen Danske Kongers Historie, har faaet den Paategning, at den var forfattet af Kr. Lente; den er i Virkeligheden Koncepten til Wibes Betænkning. Derved er der kommet en Fejl ind i min ovennævnte Afhandling S. 623, hvor jeg har fulgt Paategningen og altsaa nævnt Lente som Forfatteren¹⁾.

De Udtalelser, der nu saaledes foreligge for os, ere af højst forskjelligt Værd. Ikke ganske faa af de Mænd, som Kongen havde henvendt sig til, havde staaet Begivenhederne fjærnt, og deres Vota ere da ogsaa dels meget kortfattede, dels indholdsløse; et af dem, det, som Diplomaten Wernicke har afgivet, er karakteristisk ved sin Slutning, idet Forfatteren finder det passende at ende det med at anmode, om han maa faa sin Lønning udbetalt i rette Tid. Men naar det i det hele har betydelig Interesse at se Kongen vende sig til en saa stor Kreds af Mænd — et vistnok enestaaende Træk i vor Enevældes Historie —, saa stiger denne Interesse ved det Billede, vi her faa af, hvad de Mænd, der kunde vide

¹⁾ Paa den Fascikel i Rigsarkivet, der indeholder dette Aktstykke, har der fra først af staaet den ganske meningsløse Udskrift „Grosskanzler Grev Reventlows Betænkning angaaende Konjunkturerne 1718“; men dertil er saa føjet med Finn Magnussens Haand: urigtigt Gehraad Lente. Da jeg benyttede det meget omfangsrige Aktstykke til min Afhandling i Hist. Tidsskrift, gennemlæste jeg kun det af det, der vedrørte Stillingen 1718, og deraf kan man ikke se, om Wibe eller Lente er Forfatteren. Havde jeg læst de tidligere Afsnit igjennem, som ikke angaa den her omhandlede Sag, vilde jeg let have set, at ikke Lente, men Wibe var Forfatteren.

bedst Besked, holdt for at være den rette Politik i et kritisk Øjeblik. Thi det er utvivlsomt, at næsten alle de Mænd, som det gjaldt om, fandtes iblandt de voterende. Ditlev Wibes Betænkning indtager en særegen Stilling. Det er et tykt Hefte, hvori Ministeren som Indledning giver en Oversigt over Kongens Forhold til de forskjellige Magter lige siden Aaret 1700. Man kan finde det overflødigt, at han har bredt sig saaledes, for saa vidt det kun lidet vedrører, hvad det i Øjeblikket gjaldt om; men hans Fremstilling har for Nutidens Læsere virkelig Interesse, den indeholder paa ikke faa Steder hidtil ukjendte Enkeltheder eller Oplysninger om den Politik, der var fulgt, og jeg har derfor tænkt at lade denne Betænkning som et Kildeskrift til den store nordiske Krigs Historie trykke i Danske Magasin. Foruden dette klart affattede og righoldige Aktstykke findes der flere meget vel skrevne og interessante Betænkninger som Kr. D. Reventlows, J. G. Holsteins, H. A. Ahlefeldts, Westphalens, Rosenkrantz's og andre. Adskillige af dem ere fængslende ved de Stemninger og den Opfattelse af Nordens Forhold, som de vidne om.

De Spørgsmaal, som Kongen ved Skrivelsen af 12. September ønskede klarede, vare, om man under de øjeblikkelige „tvivlsomme og epineuse Konjunkturer“ skulde søge at slutte Fred med Sverige og Gottorp, og hvad man i saa Fald skulde opstille som Ultimatum; hvis en saadan Fred ikke kunde opnaas, hvorledes skulde man da bedst kunne sikre sig ved Alliancer og føre Krigen med Sverige til Ende, og hvorledes skulde da de nødvendige Pengemidler lettest kunne skaffes til Veje?

Man faar, naar man læser Betænkningerne igjennem, det tydelige Indtryk, at hvad der gjaldt for at have mest praktisk Værd i Øjeblikket, var Valget af det rette Alliance-system, da Forbundet imod Sverige maatte anses for at være revnet. Resultatet af Voteringen herom blev, at 21 udtalte sig for en Tilslutning til England-Hannover, 6 for helst at søge Ruslands Forbund. Disse sex vare Kristian Sehestedt. Kr. Rantzau, Danneskjold-Laurvig, de tvende Blomer og Meyer. At Sehestedt stod paa denne Side, stemmer med det Standpunkt, han 1709 stærkt havde stillet sig paa. Derimod overraskes man ved at se, at Wibe, der sædvanlig havde stor Indflydelse paa Sehestedt, var iblandt dem, der holdt paa Tilslutning til England-Hannover. Der falder derved et nyt Lys paa hans Holdning i Slutningen af Krigen. Et Par af dem, der voterede i samme Retning som han, tilraadete tillige at arbejde paa et Ægteskab mellem Kronprins Kristian og en engelsk Prinsesse (saaledes Jessen og Gabel). De, der ikke bestemt udtalte sig for at enes enten med Georg I eller med Czar Peter, bleve staaende ved at gjøre Bemærkninger om, hvor vidt der skulde søges en Særfred med Sverige eller ikke, eller ogsaa dvælede de ved en og anden Side af Forholdene, som de mente, havde særlig Betydning; saaledes fremhævede U. Kr. Gyldenløve stærkt Flaadens slette Tilstand.

Et gjennemgaaende Træk ved næsten alle Udtalelserne er Opfattelsen af, at Staten var ladet i Stikken af Forbundsfællerne, og at den i de sidste Aar næsten ene havde maattet bære Krigens Byrde. Dels hed det, at Sveriges andre Modstandere havde forholdt sig uvirk-somme, dels at de havde indladt sig paa separate Under-handlinger med Karl XII og derved givet Görtz Lejlighed

til at drive et for Danmark-Norge farligt Rænkespil; de fleste fandt derfor Stillingen betænkelig nok. Naturligvis blandede der sig Bitterhed i disse Stemninger. August af Sachsen var Gjenstand baade for Uvilje og for Ringeagt, og Czaren saa adskillige meget skjævt til. Forbitrelsen mod ham træder stærkest frem hos Gabel, der begynder sit Votum med følgende pathetiske Ord: „Du skal ingen Omgang have med den blodtørstige, hvorledes skulde jeg da kunne raade til at slutte sig til Czaren (der ligner Nero)?“ Ogsaa blev der henvist til, hvilket Spil han havde drevet 1716, da han sagde sig løs fra Aftalerne om et fælles Angreb paa Sverige, og det var en tilsvarende Uvilje mod Rusland, der brød frem igjennem Kristen Th. Sehesteds Ord, naar han mindede om, hvorledes Moskoviternes Pengebegjærlighed havde vist sig baade ved Tønningen og ved Stettin i Aaret 1713, eller som Callenberg gav Udtryk ved at fremhæve, at Menzikof ikke mindre end Sachseren Flemming søgte at gjøre Danmark al den Skade, de kunde. Der var ganske vist dem, der som Kristian Sehestedt og Danneskjold-Laurvig tillagde et Angreb i Forening med Rusland paa Sverige en saa stor Betydning, at de mente, at der til Trods for Forhandlingen paa Ålandsøerne burde gjøres et Forsøg paa Tilslutning til Czaren; men uagtet der endnu intet vidstes om, hvad der var paa Tale mellem Sverige og Rusland, og man nærmest var tilbøjelig til at tro, at det vilde blive Polen, der kom til at betale Gildet, saa ansaa de fleste dog Forhandlingen paa Ålandsøerne for saa faretruende, at de holdt for, at man maatte opgive Czaren og slutte sig til Georg I. Lad saa være, at ogsaa han havde vist sig upaalidelig, man troede dog, at man lettere vilde kunne komme til Enighed med ham end

med Peter den store. Der var sikkert flere, der ligesom Kristen Th. Schestedt mente, at Spørgsmaalet om Bremens Besiddelse afgjørende vilde skille ham fra Karl XII. De Fordele, man haabede at kunne opnaa ved et nøje Forbund med ham, vare ikke ringe. Man stode paa, at baade vilde Statens Sydgrænse derved blive sikret, og at man, da den dansk-norske Flaades Materiel vitterlig var i sørgeligt Forfald, vilde kunne vinde en højst værdifuld Hjælp af engelske Krigsskibe; det vilde derved blive muligt baade at blokere Sverige skarpt, at sikre Forbindelsen med Norge og at forsyne dette Land med Levnetsmidler (Scholten). Hertil kom Opfattelsen af, at Kongen ved en Tilslutning til England-Hannover ogsaa vilde komme i Forbindelse med dettes Forbundsfæller, Frankrig, Kejseren og Holland. Det havde nemlig kort i Forvejen (2. Aug. 1718) sluttet den saakaldte Kvadrupelalliance med disse Magter, og vel var denne fremkaldt ved de Forstyrrelser, Spanien dengang havde voldt i Sydeuropa; men disse vare kun *un feu de paille* (Reventlow), der ikke kunde hindre de her forbundne Stater i at gjøre deres Magt gjældende i Norden. Særlig synes flere af de voterende at have lagt Vægt paa den Forbindelse, man ad den Vej vilde opnaa med Kejseren, et Vidnesbyrd om, hvorledes den spanske Arvefølgekrig havde hævet dennes Anseelse.

Opfattelsen af Betydningen ved et Forbund med England-Hannover traadte naturligvis stærkest frem hos dem, der stedse havde været Ruslands svorne Fjender, nemlig J. G. Holstein og General Dewitz, og begge disse Mænd grebe Lejligheden til at beklage sig over, at Kongen ikke det foregaaende Aar (1717), saaledes som de havde tilraadet, havde sluttet en Overenskomst med Georg I,

som han efter deres Mening dengang havde kunnet faa ¹⁾. Den samme Klage kommer frem hos Reventlow, og det endog paa en saa skarp Maade, at hans Votum næppe kunde være behageligt at læse for Kongen; han antyder ligefrem, at efter den Holdning, denne havde vist, var det rimeligt nok, at Kong Georg havde nærmet sig til Sverige. Der ligger en tydelig Bitterhed bag ved disse Ord, der ikke bliver mindre derved, at han et andet Sted i sit Votum minder Kongen om, at han i sin Tid under dennes Besøg ved Hæren i Helsingborg havde forudsagt det Nederlag, som de Danske led udenfor denne By den 10. Marts 1710. Om disse Mænds Beklagelse over, at Kongen i Aaret 1717 havde stødt England-Hannover fra sig, er berettiget, er imidlertid et stort Spørgsmaal. Aktstykkerne tyde bestemt paa, at selv om Frederik IV stillede for store Krav, da han begyndte Forhandlingen, saa laa Ansvarret for, at der ikke kom noget ud af denne, afgjort hos den engelske og den hannoveranske Regering ²⁾.

Medens det overvejende Flertal af de voterende, som vi have set, var enigt om at tilraade Kongen at give

¹⁾ Dewitz's Votum viser, at foruden at Söhlenthal i London havde forhandlet om dette Forbund, var der ogsaa i Kjøbenhavn blevet underhandlet derom af Dewitz og J. G. Holstein med den hannoveranske Statsafsending Bothmar.

²⁾ Se min Afhandling i Hist. Tidsskr. anf. St. S. 585 ff. Ret interessant er det at se Reventlow ogsaa omtale Grev Callenbergs Sendelse til Preussen for at forhandle med Frederik Vilhelm I om at sælge ham det tidligere Svensk Pommern og Rügen (jvfr. min Afhdl. S. 685 Note). Reventlow mener, at den preussiske Regering ved denne Lejlighed først under Haanden havde ladet et Tilbud blive gjort Frederik IV for senere, naar han bed paa Krogen, at gaa fra det i Haab om, at Kong Frederiks Villighed til at tage imod Opfordringen skulde fjerne Georg I fra ham.

en Overenskomst med Georg I Fortrinet, var der ikke uvigtige Forskjelle i Opfattelsen af den Maade, hvorpaa dette skulde ske. Wibe f. Ex. mente, at Frederik IV, selv om han valgte Forbund med England-Hannover, dog ikke derfor skulde indtage en udfordrende Stilling til Rusland; Gabel derimod havde den modsatte Mening og kritiserede i en Bemærkning om Wibes Votum dennes Forsigtighed som Fejghed, „*welches*, skriver han, *ich Wiben nicht pardonniere kann, ce qui ne sort pas d'un coeur ferme mais d'un coeur irresolu et craintif*“. Han mente, at, hvis man skulde vinde England, maatte man følge det i at stille sig i stærk Modsætning til Rusland. En anden Forskjel viste sig derved, at nogle fandt, at Valget burde gjøres strax, medens andre troede, at det kunde opsættes nogen Tid. Baade J. G. Holstein, Dewitz, Ivar Rosenkrantz og Gabel holdt paa det første, og den sidste af disse foreslog, at Grev Holstein-Holsteinborg saa hurtig som muligt skulde sendes til England for at aabne en Underhandling om et Forbund. Derimod mente Wibe, Kristian Sehestedt og Westphalen, at, hvor lidt man end kunde haabe at faa en „Generalfred“ i Stand, burde der dog først gjøres et Forsøg paa at samle de tidligere Forbundsfæller om en saadan. Kristian Sehestedt og hans Navne Overlanddrosten, den tidligere Admiral Kr. Thomesen Sehestedt, vare endog begge af den Mening, at Forholdene, naar man gav Tid lidt, vilde stille sig lysere, end de gjorde i Øjeblikket.

Naturligvis kunde et Forbund med England-Hannover dels bruges til med fælles Kræfter at gaa løs paa Sverige, dels til i Forening at slutte en Særfred, og begge disse Tanker komme frem i Betænkningerne. Men ved Siden deraf rejste sig naturlig det Spørgsmaal — som oven i

Kjøbet Kongen selv havde stillet i sin Skrivelse til dem, hvis Betænkning han ønskede —, om det vilde være fornuftigt eller ikke at søge en Særfred med Sverige og Gottorp. Da de andre Forbundsfæller dels tidligere havde forsøgt dette, dels i Øjeblikket af al Magt arbejdede derpaa, nærede ingen af de voterende Tvivl om, at man var berettiget til at gaa den Vej; derimod vare Meningerne om det hensigtsmæssige deri meget delte. Wibe fraaadede det bestemt. Han troede vistnok, at, naar der først var sluttet Fred imellem de skandinaviske Stater, vilde „Kongen af Danmarks og Kongen af Sveriges Tarv og deres Undersaatters Flor og Velstand bestaa i et godt gjensidigt Forhold imellem dem“; men nu i Øjeblikket vilde det være farligt at nærme sig en „saa hævnghjerrig Fjende“, Kongen kunde ikke vente sig Sikkerhed, naar han ikke var støttet ved Alliancer og Garantier. Baade Gyldenløve, Kristian Sehestedt, Reventlow, Jessen og Cay B. Ahlefeldt havde samme Opfattelse. Reventlow mente saaledes, at det vilde være forgjæves at prøve derpaa, da Sverige hellere vilde gjøre Afstaaelser til andre Magter end lade Danmark slippe for den Kræftskade, som Gottorp var; Kristian Sehestedt havde ganske samme Tanke som Wibe, at en Særfred med Sverige ikke vilde give nogen Tryghed, en saadan kunde man umulig føle over for en saa listig, hævnlysten og mægtig Nabo, der aldrig havde holdt nogen Fred, naar han saa, at der var Lejlighed til at vinde store Fordele; Sehestedt opfattede Sverige som saa godt som uforsonligt, og han var overtydet om, at det vilde begynde Krig igjen, saasnart det saa sit Snit. I Modsætning hertil var der ikke faa andre, saaledes baade Callenberg, Meyer, Rosenkrantz, H. A. Ahlefeldt, H. H. Ahlefeldt og Söhlenthal, der mente,

at der i det mindste under visse Forhold burde underhandles om en Særfred med Sverige.

Et andet Hovedspørgsmaal, som de voterende skulde besvare, var, hvilke Fredsbetingelser man burde arbejde paa at opnaa. Vi forbavses her over at se, hvor stærkt de allerflestes Tanker paa dette Omraade nærmede sig til hverandre. Først viser det sig, at om end nogle faa opstille Kravet paa de skaanske Provinser, mente de dog ikke, at man kunde gjøre det til et Ultimatum. I Virkeligheden var Tanken om at vinde disse Landskaber tilbage opgivet. En enkelt (Westphalen) kunde nok tale om, at man maatte kræve Strækningen fra Svinesund til Helsingborg, naturligvis for at opretholde Landforbindelsen med Norge; men det staar isoleret. Hvad derimod alle vare enige om, at der først og fremmest maatte holdes paa ved en fremtidig Fred, det var, at den tidligere hertugelige Del af Slesvig saavidt muligt bevaredes for Danmark. Herved vilde Kongen nemlig opnaa, at „Gottorp, Sveriges højre Arm,“ blev afvæbnet, dette Gottorp, hvis „Anstiftelse havde voldt den nordiske Krig“ (Cay B. Ahlefeldt); men desuden vilde han derved tilbagevinde et gammelt dansk Land. Kunde, udtalte H. A. Ahlefeldt, denne Del af Slesvig bevares for Kronen, og Hertugen af Gottorp bringes til at anerkjende det imod et Vederlag, vilde han holde det for en saa stor Fordel, at selv om Kongen ikke vandt andet ved Krigen, vilde det opveje alt, hvad denne havde kostet. Og Slesvig burde da efter Rosenkrantz's Mening „inkorporeres paa uopløselig Maade i Kongeriget Danmark“ eller, som Westphalen udtrykker det: „Det hele Hertugdømme Slesvig burde ved en formelig Cession for evig afstaas til Eders kgl. Majestæt, for at dette Stykke af Jylland atter kunde ind-

lemmes i den Provins, hvortil det naturlig hører, som dettes femte Stift eller Gouvernement, og i alle til Kronen Danmark hørende Lande fra Kjøbenhavn og Skagens Rev til Floden Ejder burde alt ordnes paa lige Fod, og særlig burde det hele slesvigske Ridderskab sættes paa dansk Fod.“ Westphalen bruger da ogsaa Navnet Sønderjylland om Slesvig. Kunde man ikke sikre sig den tidligere fyrstelige Del af Slesvig uden Vederlag, maatte et saadant naturligvis gives (Oldenburg og Indløsningsretten til Delmenhorst efter Jessens Forslag), og, hvis det ikke lod sig gjøre at opnaa hele denne Del af Hertugdømmet, maatte Kongen søge at faa nogle Amter til Udvidelse af den kongelige Del eller til Betryggelse af Flensborgs Handel (H. A. Ahlefeldt og Westphalen). Souveræneteten maatte dernæst bortfalde for, hvad Hertugen mulig beholdt. Begge Blomerne troede endog, at man ikke vilde kunne opnaa mere end denne sidste Indrømmelse.

Hvad den gottorpske Del af Holsten angik, som Kongen ogsaa holdt besat, da paastode enkelte, at man ogsaa maatte have det Stykke Land med, om ikke paa anden Maade, saa ved at byde det tidligere Svensk Pommern til Vederlag (Wibe og J. Worm); men de fleste, der udtalte sig om dette Punkt, holdt det for umuligt her at opnaa noget. Derimod kom ved Siden heraf den Tanke frem, der senere i Aarhundredet skulde blive gjort stærkt gjældende fra dansk Side, at det maatte forebygges, at en svensk Konge nogensinde kunde blive Hertug i Holsten. Söhlenthal udtalte som sin Overbevisning, at der ikke var nogen blandt Kongens Undersaatter, uden at han hellere vilde give den sidste Hvid, end han vilde finde sig i, at en svensk Konge tillige herskede i den hertugelige Del af Holsten. Naar man husker paa

den Underhandling, der snart efter (i Aaret 1719) blev ført med Hertugen af Gottorp¹⁾, er det ikke uden Interesse at se Söhlenthal tillige udtale, at man som et Middel til at afværge en fremtidig Forening af det hertugelige Holsten og Sverige kunde love Karl Frederik, at man, naar han gav Afkald paa sin Del af Hertugdømmet, vilde hjælpe ham imod Prinsesse Ulrika Eleonora og hendes Parti til at blive Konge i Sverige.

Næst Sønderjyllands fuldstændige Gjenforening med Kongeriget stod det for de fleste som det vigtigste, at Svenskerne helt kunde blive fortrængte fra Tyskland. Dette var vistnok allerede sket militært; men det gjaldt om ogsaa at faa det slaaet fast ved Freden. Netop den Stilling, Sverige havde indtaget i Nordtyskland, havde under enhver Tvist med det eller med dets Drabant Gottorp frembudt store Farer for Danmark. Westphalen fremhævede saaledes i sin Betænkning, at saalænge Svenskerne kun havde kunnet angribe Danmark fra Øst, havde de intet kunnet udrette; det var først, efter at de havde faaet fast Fod i Tyskland, at de vare blevne farlige. Han gaar endog saa vidt, at han siger, at alle statskloge Folk havde bebrejdet Kristian IV, at han havde tilladt Sverige at blande sig i de tyske Sager, han burde for at hindre det have forenet sig med Kejseren, ja; om det skulde være, med selve Paven. De forskjellige Ytringer, Betænkningerne indeholde om Vigtigheden af at tilintetgjøre Svenskernes Herredømme i Nordtyskland, have ogsaa den Betydning, at de stærkt vise, at Krigen gjaldt for at have været ganske nødvendig, hvis man skulde kunne frelse sig fra Sveriges Overmagt.

¹⁾ Se min ovennævnte Afhandling S. 654—55.

Særlig Westphalen, der med alle sine Besynderligheder var en glødende dansk Patriot, har med stor Energi udtalt det ved at sige, at hvis Danmark efter Slaget ved Pultawa havde tilladt Sverige at komme til Kræfter, „saa vilde vi nu i Sandhed ikke kæmpe om at vinde nogle tabte Provinser tilbage, men om Hus og Hjem, om Scepter og Trone, thi Kongen af Sverige havde aldrig mere ladet os i Fred, og Gud veed, om vi vilde have været i Stand til at værgе os imod det svenske Aag“.

Kunde det ikke lade sig gjøre at faa Svenskerne helt bort fra Tyskland, maatte i det mindste Wismar ingensinde mere gjøres til Fæstning; Bremen og Verden var man sikker paa, at den engelske Konge aldrig vilde give slip paa. Derimod synes der ikke at have været noget stærkt Ønske om at beholde det erobrede Svensk Pommern for Danmark, det laa langt borte, vilde være vanskeligt at værne om og krævede saa store Udgifter til Forsvar, at det intet Overskud vilde give, det var bedre, hvis man f. Ex. kunde bruge det som Vederlag for det hertugelige Holsten. Ogsaa var der dem, som gjerne vilde have det bortbyttet imod Bahu8, der blev opfattet som havende stor Betydning for Norges Forsvar.

Ganske almindelig var fremdeles den Opfattelse, at man ved Fredslutningen nødvendigvis maatte sætte igjennem, at Svenskerne gave Afkald paa Sundtoldfriheden. Men hertil føjedes forskjellige Ønsker, der fremkom mere spredt, deriblandt som det interessanteste den for øvrigt temmelig naive Tanke, at man skulde kunne faa fastslaaet en Paragraf om, at Karlskrona skulde ødelægges som Krigshavn. At Tanken om et saadant Fredsvilkaar kunde blive udtalt, er et Vidnesbyrd om, hvor fortrinligt et Valg Svenskerne havde gjort ved at tage

denne By til Flaadestation. De Danske havde den ene Gang efter den anden paa en højst generende Maade faaet at føle, hvor let de svenske Krigsskibe havde ved herfra at naa hen til deres Farvande.

Dengang de fleste af de her omtalte Betænkninger bleve afgivne, var det netop, at den svenske General Armfeldt trængte ind i det nordenfjeldske Norge, og at Karl XII trak Tropper sammen for snart efter at angribe Frederikshald. Saameget mere forbavsede man over, at den Fare, der truede Norge, næsten slet ikke nævnes af de voterende. Den eneste af dem, der kom ind derpaa, var U. Kr. Gyldenlove, som ytrede alvorlig Frygt for, at Karl XII ved sit Angreb paa dette Rige skulde blive støttet ved det Misnøje, der dels fandtes hos Soldaterne deroppe over, at de ingen Løn fik, dels hos Befolkningen over, at Soldaterne plyndrede hos dem. Han satte dog sin Lid til „den lykkelige naturelle Aversion, som er Nordmændene saa godt som medfødt imod Sverige“.

Efter at de fleste af de her omtalte Betænkninger vare blevne tilsendte Frederik IV, lod han Gabel gjøre et kort Uddrag af dem (i alt af 29), og denne nyttede Lejligheden til at fremsætte kritiske Bemærkninger om flere af dem, saaledes som vi ovenfor have set, at han gjorde med Hensyn til Wibes Votum; han anbefalede tillige Kongen at følge Flertallets Raad om Tilslutning til Georg I. ligesom ogsaa at faa Kronprinsen gift med

en engelsk Prinsesse¹⁾. Det har ikke ringe Interesse at se Gabel, der Aaret i Forvejen som Overkrigssekretær var stillet i Spidsen for Hærens og Flaadens Styrelse, paa denne Maade træde frem, saa at sige som Kongens fortrolige Raadgiver. Vi have her Begyndelsen til den betydelige Rolle, han senere efter Fredslutningen i flere Aar skulde spille i denne samme Retning og som en Slags Medbejler af Konseillet. Men medens han dengang blev Talsmand for Tilnærmelse til Rusland, er det en helt anden Politik, han, som vi have set, kæmpede for — og det ingenlunde uden Ret — i Aaret 1718. Og naar det netop var den af ham foreslaaede Holstein-Holsteinborg, der kort efter blev sendt til England for at underhandle om Forbund og for tillige at føle sig for, om der kunde tænkes paa det af Gabel stærkt anbefalede Ægteskab imellem Kronprinsen og en engelsk Prinsesse, mærke vi den tydelige Virkning af hans Indflydelse. Det er et nyt, vigtigt Træk af Gabels Liv, som de nu fundne Aktstykker vise os. Men ved Siden af hans Raad have aabenbart de Udtalelser, der vare faldne i mange af Betænkningerne, havt stor Betydning med Hensyn til den Svingning, Kongen foretog over imod England-Hannover, og som, selv om andre Planer nogen Tid krydsede den, dog i det hele blev betegnende for Frederik IV's Politik i den følgende Tid. Ligesom Betænkningerne fremdeles give os et klart Billede af de politiske Meninger og de Lidenskaber, der raadede hos Statens højeste Embedsmænd, saaledes vise de ogsaa, at hvad der i dem blev fremhævet som vigtigst at opnaa ved

¹⁾ Jvfr. med Hensyn til Gabels engelske Sympathier min Afhandling S. 627.

den endelige Fred, det var det, hvorfor der ogsaa blev kæmpet stærkest ved Fredsunderhandlingerne¹⁾. Vi se endelig, at de to vel kjendte Bestemmelser i Frederiksborgfreden, Forpligtelsen for Sverige til aldrig at blande sig i det slesvigske Spørgsmaal (hvortil snart kom Englands og Frankrigs Garanti) og dets Afkald paa Sundtoldfriheden, vare det, hvorom der havde været saa godt som enstemmig Mening iblandt dem, der voterede i Efteraaret 1718.

¹⁾ Hvis man kan stole paa, hvad Reventlow siger i sin Betænkning, havde Kongen personlig ment, at Ligevægten i Norden kunde holdes oppe, naar han beholdt Svensk Pommern og den hertugelige Del af Slesvig og Holsten.